

Csizmadia Ervin

2024 tanulságai és a magyar politika mozgástendenciái

Bevezetés

Nem kell ahhoz politológusnak lenni, hogy lássuk: a magyar politika szűk egy éve forrongásban van, azt is mondhatjuk, hogy turbulens állapotban. Ezt a forrongást próbálja elemezni – napi 24 órában – minden elemző és nem elemző.

info@meltanyossag.hu

www.meltanyossag.hu

0630-311-1701

1149 NAGY LAJOS KIRÁLY ÚT 167. II. 23.

A téma lényegében minden mást kiszorított; a kérdés csak az, hogy egy év elteltével milyen tanulságokra juthatunk.

Ebben az írásban nem elemzem részletesebben azt a kifejezést, amely már szóba került: turbulencia. Ez a politikának szinte normális állapota – legalábbis Nyugat-Európában. Ott ugyanis időről időre, szinte ciklikus kiszámíthatósággal felborul a régi rend, ami nem feltétlen azt jelenti, hogy (magyar értelemben) rendszerváltás jön, de azt igen, hogy alapjaiban rendül meg az addigi rend. Rendkívül tanulságos, hogy tudományos feldolgozása született ott ezeknek a turbulens változásoknak, és a szerzők szinte állandó jelzőként alkalmazzák azt a kifejezést, hogy „politika nehéz időkben”.

S valóban: a ciklusok közötti váltakozást leírhatjuk „könnyű” és „nehéz” idők váltakozásaként. A könnyű időkben látszólag jól megy minden, az emberek többé-kevésbé elégedettek, a marginalizált csoportok pedig nem láznak. Nehéz időkben a politika szabályai egyszeriben megváltoznak; ami addig elfogadott volt, arra immáron fűtyülnek. De – ismétlem – ezzel most nem foglalkozom. Ez a dolgozat arról szól, hogy hogyan lehet értelmet adni az elmúlt egy évnek, ha nem csak a napi eseményeket kommentáljuk, vagy másképpen szólva: hogyan lehet „megszólaltani” a politika mélyebb világát, ha nem csupán az elmúlt egy év kétségkívül mindent felforgató eseménytörténetét nézzük.

Három metszetben lehet megszólaltatni ezt a politikai szférát. Azt is mondhatjuk: ha politológusként akarunk valami érvényeset mondani, akkor erre a két szférára óhatatlanul komoly figyelmet kell fordítani. Először is azt, ami történt, bele kell helyoznunk a rendszerváltás utáni 35 év történetébe. Másodsor, azt, ami történt, célszerű a magyar politikatörténet még tágabb folyamatai felől is megvizsgálni. Végül harmadszor (de ezt a legrövidebben) érdemes nemzetközi kitekintésben is értékelni az elmúlt egy év turbulenciáját.

A rendszerváltás utáni évtizedek, mint 2024 közvetlen előzményei

Következik-e – s ha igen, hogyan – a 2024 februárjában kezdődő földindulás a rendszerváltás utáni politikából? Természetesen következik. Csak nagyon nehéz megmondani, hogy pontosan *hogyan*. Egyetlen aspektusra érdemes koncentrálnunk, ez pedig a *pártpolitikai mintázat* fogalma. Ezt az olvasó úgy tudja legegyszerűbben megérteni, ha elgondolja magában, hogy az őt körülvevő világban milyen pártpolitikai felállásokat ismer. Vegyünk példákat. Az Egyesült Államokban ez a minta a *kétpártrendszer*. Nagyjából ugyanígy van ez Nagy-Britanniában is, habár ott azért változóban a képlet. Ausztriában és Németországban általában *nagykoalíciók* vannak, s évtizedeket kormányoz végig egy kereszténydemokrata-szociáldemokrata koalíció. Európa más országaiban az uralkodó mintázat a *sokpártrendszer*, nagyon borulékony koalíciókkal.

Ezek a mintázatok ráadásul elég rég óta és elég masszívan fennállnak. Aki figyeli a politikát, azt nem lepi meg, hogy az USA-ban nem tud megjelenni releváns harmadik párt; az osztrák és német politikában, ha vannak is kivételek, de leginkább nagykoalíció van (mint Németországban február 23-a után is ez várható); vagy hogy Európa más helyein 4-5 párti koalíciók léteznek, amíg el nem jön bukásuk ideje. Az európai pártmintázatok lényege tehát, hogy van egy felismerhető-visszatérő jellegük, és mi ezt (ha akarjuk) ismerhetjük. Ráadásul ezt a mintázatot nagyjából el is könyveljük magunkban, és a legritkább esetben élünk kritikával felé. Ugyan ki akarná, hogy Amerikában jöjjön (a Demokrata és Republikánus Párt mellett) egy harmadik párt, vagy Európában a régi pártrendszerek kiforduljanak sarkaikból.

Magyarországon 1990-ben szinte nulláról kellett pártrendszert építeni. A párthagyományok a szocializmusban megszakadtak, és a Horthy-rendszerhez se akart senki visszatérni.

Ezért aztán az új pártrendszerben egy dolog volt fontos, hogy legyen benne egy *stabil mintázat*. Ez kezdetben két dolgot jelentett: 1. Legyen minden új párt demokrata; 2. Az új pártok között legyen váltógazdaság. Ami az első követelményt illeti: nem volt nehéz teljesíteni, hiszen a diktatúrából kilépve minden párt ab ovo demokratának mondta magát, és az is volt. Másfelől magától értetődött, hogy a létrejövő sokpártrendszerben hol ez, hol az

kormányoz majd, függetlenül attól, hogy persze az első jobboldali koalíció biztosan nem négy évre tervezte a mandátumát. Ahogyan az MSZP-SZDSZ-kormány sem. Ahogyan az első Fidesz-kormány sem.

Három váltás történt tehát, ami egyben kirajzolja a korai mintázatot. A korai mintázat lényege, hogy bár váltógazdálkodás van, de ez kiszámítható. Négy évenként az győz, aki addig ellenzékben volt. Ez a trend először 2006-ban tört meg, amikor az addig ellenzékben lévő jobboldal nem tudott visszatérni a hatalomba. Már ebből a mintázatból is leszűrhetnénk tanulságokat 2024-25-re, de az igazi tanulság csak most jön. Ugyanis 1994-től kezdve a magyar politika uralkodó (bár 2010-ig rangrejtett) mintázata a *nagy párt iránti igény és a váltógazdálkodás felülírása*. Nem kétséges, hogy az MSZP 1994-es „váratlan” nagy győzelme ennek köszönhető, mint ahogy az is, hogy amikor az MSZP 2010-re végképp kiürül, kell valaki, aki a helyére lép. Ez lett a Fidesz.

A mintázat 2010-től kezdődően a nagy párt dominássá válása és vele szemben az összes többi párt összetöporodése. Ebben a mintázatban élte életét a pártrendszer 2010 és 2024 között. De nem azért, mert ez valami a magyar politikától szörnyen idegen, és orosz ügynökök által ide adaptált minta, hanem azért, mert ez egy nagyon mélyen a magyar politikatörténetből fakadó minta. Nem az tehát a tanulság, hogy ez a mintázat felülírta a korai váltógazdálkodásos mintát, hanem az, hogy lett egy párt (a Fidesz), amely ezt – ellentétben az MSZP-vel – tartósan meg is tudta valósítani.

2010-től kezdődően azonban nem csak az kérdés az ellenzékbe szoruló pártoknál (és értelmiségi holdudvaruknál), hogy *leváltsák* ezt a domináns pártot, hanem az is, hogy *megértsék* a rendszer létrejöttének okait. Ez utóbbi 2024-ig nem sikerült; tavaly februártól itt mutatkozik előrelépés.

A tágabb párttörténeti kontextus

A megértés ott kezdik (vagy kezdődhet), hogy áttekintjük a magyar politikátörténet ide vágó adatait. Hangsúlyozottan adatokról van szó, amelyek mindaddig nem relevánsak, amíg a jelen politikáját a múlttól „végsőképp elszakítva” képzeljük el. De emlékezzen az olvasó, mit mondtunk más országok pártrendszereiről. Azt, hogy azokban nagy időhorizontokat átfelölő mintázatokat találunk. Csodák csodája ezt az egyszerű igazságot nálunk korántsem könnyű elfogadtatni. Mert bár igaz, hogy a Kádár-rendszernek nem volt pártrendszere (lévén egypártrendszer volt), de a Horthy-korszak és a dualizmus már szolgál tanulságokkal. S ezekből kirajzolható egy olyan pártrendszer-képlet, amely magyarázatot adhat a Fidesz tartós uralmára.

A magyarázat pedig az, hogy a domináns párt iránti igény e régi rendszerekben szinte lehetetlenné tette az ellenzéki pártok kormányra jutását és egy nyugati típusú váltógazdálkodás rutinizálódását. De ennél többet is kell mondanunk. Ugyanis a rendszereken átfelölő pártmintázat ennél bonyolultabb.

Mert miközben az ellenzék sosem nyer választást (mint 2012 után), de pozíciói a *szellemi* szférában nem csekélyek. Gerő András történész pár évtizede a dualizmus korára alkalmazta az „elsöprő kisebbség” kategóriáját, ami azt jelenti, hogy bár az ellenzéki pártoknak nincs hatalmi pozíciójuk, de a közéletben mégis erős a befolyásuk. Hogy hol? A sajtóban, a kultúrában és nem utolsósorban az érzelmi hangulatok megformálásában. Majdhogynem az a helyzet, hogy a *formális* hatalomnélküliség és az *informális* közéleti befolyás kiegyenlíti egymást.

Mindezt azért fontos elmondanunk, mert ez utóbbi hiányában nem lett volna mód arra, hogy 2024 februárjától szinte egyik pillanatról a másikra egy „kész” politikai aktor jelenjen meg, aki persze kezdetben kizárta, hogy politikai pályára lépjen, de aztán „lépésről lépésre” belakta ezt az informális közéleti teret, sőt: beteljesítette az e térről megfogalmazódó korábbi igényeket. Az ugyanis, hogy a Tisza Párt ma az ellenzék szinte egyetlen mérvadó erejévé vált, elválaszthatatlan ettől a magyar pártpolitikai hagyománytól. Amelyben tehát van egy formálisan elsöprő, állandó többség, és van egy informálisan szintén (ha nem is mindig) elsöprő kisebbség.

Még markánsabban is fogalmazhatunk: 2024-ben kelt igazán életre a magyar történelem legmélyebb mintázata, amely csak a felszínen tűnik *totálisnak*. Ha a felszínt kapargatjuk, mit látunk ma? A Fidesz leural mindent, és 2024-ig esély sem mutatkozott a leváltására. Mit látunk a magyar politikatörténetben?

A dualizmusban a Szabadelvű Párt, a Horthy-korszakban a keresztény-nemzeti és (igen!) a Kádár-rendszerben az MSZMP leuralt mindent és remény sem volt formális leváltásukra. De mindegyik rendszer megteremtette az *informális egyensúlyt*, egy olyan szellemi közeget, amely a rendszerműködés egy bizonyos pontján új képletet hozott létre. Mint például 1918-ban, 1934-ben vagy 1990-ben. Az is tanulsága azonban a magyar politikai fejlődésnek, hogy az említett évszámok után nem sokkal az új rendszerek is eltorzultak, és az új korszakokban a régihez nagyon hasonló pártpolitikai mintázatok jöttek létre.

Ez a legkevésbé 1990 után történt, amikor (láttuk) a váltógazdálkodás egy ideig népszerű volt. De arra is rámutattam, hogy vele együtt a nagy párt iránti és a hosszú kormányzásra való igény is korán megjelent. 2010 után pedig az igény mindkét szempontból kielégítést is nyert: lett egy nagy párt, amelynek lett négy kétharmada. A régi magyar pártpolitikai mintázat tündöklésének ideje jött el.

Nemzetközi összefüggések és az új kihívás megjelenése 2024-ben

Ez a régi mintázat persze csak nekünk, itt élőknek fontos igazán. Számunkra ugyanis ez segít a dolgok jobb értésében. Külföldről nézve egészen másképpen van. Hogy hogyan? Úgy, hogy 1990-ben Kelet-Közép-Európában egy egyetemes, a 19. századi demokratizálásokat

ismétlő forradalom zajlott le. Ennek eredményeképpen Európa kelet-közép-európai felén liberális demokráciák jöttek létre, s a térség végre csatlakozhat az egységes Európához. Egy ilyen külső alappozíció szükséges volt ahhoz is, hogy a fentebb bemutatott demokratikus pártok közötti váltógazdálkodás jöhessen létre.

Csakhogy az 1990-es rendszerváltás Magyarországon nem tudta *felülírni* a magyar történelmi mintázatot. Rövid időre tűnt csak úgy, hogy a magyar is éppen olyan demokrácia lesz, mint a nyugatiak, de ez azért nem történhetett meg, mert a nyugatihoz hasonló történelmi mintázat nem állt rendelkezésre. Magyarországon az a mintázat volt, amit bemutattunk. Amikor tehát a történelem vége eszmevilágból megtörtént annak felismerése, hogy a történelem mégis csak visszatért, már nyílegyenes út vezetett a 2010-es domináns rendszer intézményesítéséhez.

De amit legalább ilyen világossággal látnunk kell, hogy ez a nyugat-európai fejlett országok elitjeit kevésbé érdekelte. Ők a demokráciát 1990-ben bevezetettnek, 2010-től pedig leromboltnak tekintik. S ennyiben a nyugati elit magatartása bőven benne van a 2024-es fordulatban. Nyilván nem úgy, mintha 2010 és 2024 között semmi nem történt volna. Ha igazunk van az informális szellemi befolyás megteremtésének tételével, akkor ebben a külső tényezőknek is fontos szerepük van. 2015-2016-tól kezdődően ugyanis nagy erővel zajlott Magyarországon a Fidesszel szembeni possibiliis kihívó keresése.

Egy közel tíz éves folyamatról van szó, amelyben nagyon gyakran változtak a potenciális kihívók. Legtöbbjüket ma már teljesen elfelejtettük. Voltak köztük pártpolitikai és civil aktorok egyaránt. Valamennyi elbukott, beleértve a 2022-es kiválasztottat, Márki-Zay Pétert is.

Egyáltalán nem tudjuk, mit hoz majd 2025, de annyit már most elmondhatunk, hogy Magyar Péter és a Tisza Párt egy év alatti felépülése egy tanulási folyamatról tájékoztat. Ha ugyanis megnézzük ennek az egy évnek a történéseit, akkor abban az tűnik fel, hogy a régi magyar pártmintázatot alapnak tekinti, és abból kiindulva határozza meg a lépéseit. A két irányban alkalmazott stratégia lényege a következő: jöjjön létre egy *ellenzéki nagypárt*, mert Magyarországon e nélkül nem lehet tartósan kormányozni. Továbbá szűnjön meg a *széttagolt* ellenzék, mert ebben az állapotában sosem lesz kormányképes.

Természetesen a 2024-es év ellenzéki tanulsága (még erősödve is), hogy az Orbán-kormányt el kell zavarni. Számunkra az év ennél jelentősebb tanulsága, hogy Magyarországon a pártmintázatok szerepét *meg kell ismerni*. A mai magyar rendszert alapjaiban átalakítani kívánó nemzetközi aktoroktól nemigen várhatjuk, hogy elmélyedjenek ezekben a mintázatokban, merthogy számukra a fő kérdés: az általuk jónak gondolt demokrácia terjesztése. Ez egy mindent felülíró kíváncsi.

Csakhogy a 2010-2024 közötti ellenzék korlátai éppen abból fakadtak, hogy csupán a „jó demokrácia” megteremtésére, nem pedig a magyar politikatörténeti mintázatok megértésére törekedett.

Márpedig egy jó rendszert akkor lehet létrehozni, ha megalkotói egyszerre figyelnek egyetemes és nemzeti értékekre.